

Ko je postala profesorica za slovensko književnost na univerzi, sem se manj srečevala z njo. Pred dvema ali tremi leti pa nas je spet zbrala, tokrat le pet ali šest sodelavk, da smo pregledovale in urejale ostalino njene sestrične srbske pesnice za otroke Milice Mironove. Bilo je kot nekoč, spet smo delali v skupini, pa vendar je bilo vse drugače.

V tistih dneh pred njenim odhodom na Mljet, sva se spet srečali. Povabila me je k sodelovanju pri izdaji Tavčarjevega albuma. Hotela je zbrati vse Tavčarjeve podobe, fotografije in drugo, kar bi pričalo o njem in njegovem delu, in tako ohraniti čimveč spominov na pisatelja, ki ga je tako cenila.

Marja Boršnikova je svoje veliko znanje nesebično prenašala na mlajše slaviste in jih s skupnim delom učila, kako naj skupno, enakopravno iščejo najvišjo vrednoto – resnico.

Jeja Jamar-Legat

Ljubljana

MANJ ZNANA MARJINA PODOBA

Prijateljem in ožjim znancem pokojne dr. Marje Boršnik je misel nanjo skoraj neločljivo povezana s podobo Špika in Mljeta. Špik je Marjin kos zemlje na Drulovki na pomolu strmega savskega brega ob vstopu reke v sotesko pod Kranjem. Na Mljetu pa je Marjina last del obrežja Velikega jezera za Njivicami v severnem delu otoka. Špik je Marja odkrila v študentskih letih, Mljet po vojni. Ne prvo ne drugo ni posest v navadnem pomenu besede, zakaj tu in tam je Marja ustvarila shajališče, da ne rečem počitniško domovanje širokemu krogu ljudi. Tako sta Špik in Mljet neke vrste pomnik Marjini žlahtni in svojevrstni osebnosti.

V gimnazijskih in akademskih letih je zahajala Marja z ovdovelo mamo o počitnicah k maminemu bratu na Breg pod Kranjem. Stric je kot upokojenec upravljal šmartinsko podružniško cerkev. Kakor vse vasi na robu Sorškega polja je bil tudi Breg izrazito kmečko naselje. Prva vas od Brega v smeri proti Ljubljani so Praše, kjer je odraščal Simon Jenko. V smeri proti Kranju leži vas Drulovka, ki se ponaša kakor mnoge gorenjske cerkve s sliko sv. Krištofa na zunanji strani podružnične cerkve; slikar Bradaška ga je naslikal z obrazom Simona Jenka.

Da, Sorško polje! Še danes v ranih jutrih ali v rožnato ožarjenih večerih zgodnje jeseni ob vetru zadehti ajda. Še danes na nedeljo ali praznik pojejo čez njive zvonovi s te in one strani Save, ki samosvoja, nikomur pokorna, skrita v globoki soteski, nemoteno šumi. V daljavi se rišejo na severozahodu škofjeloški hribi Lubnik, Porezen, Blegoš in Ratitovec, na severni strani Sveti Jošt s Šmarjetno goro, za njim predgorja z Julijci, na severovzhodu pa slemena Karavank in strmine Kamniških planin, veličasten okvir temu delu slovenske zemlje. Ni čudno, da je pritegnil Marjino misel in pozornost, da ji je postajal vse ljubši. V letih, ko sta s prijateljico Sonjo imeli prvič nekaj denarja, je prosila kmeta, ki je bil lastnik gozda na začetku savske soteske, da bi jima prodal majhen kos zemlje prav na pomolu, odkoder je najlepši pogled na Savo in kranjsko stran. »Ja, če je pa tako lepo, si pa vi kar klopco postavite tja nad vodo, pa jo boste, Savo, hodili gledat, pa še hribe zraven. Za to pa vam zemlje nič treba ni,« jo je zavrnil. Šele veliko kasneje se je obema izpolnila vroča želja, in ko je izšel Marjin Aškerc, je imela že tudi načrt za skromno, a stilno pogojeno majhno bajto. S honorarjem za svojo prvo knjigo je začela z gradnjo. Pri njej je Marja

krepko sodelovala, še več pa je bilo truda s krčenjem gozda na konglomeratni skali. To delo je Marja opravljala v potu svojega obraza in z žulji na rokah nekaj let, preden je uredila majhen sadovnjak in pripravila nekaj cvetličnih in zelenjavnih gred. Ta njen otok veselja in miru je še vedno obdajal neprečiščen, gosto obrasel gozd in v vas je vodila le ozka, neshojena steza. Iz previdnosti je Marja prihajala na Špik, kakor je takoj poimenovala svoj kos zemlje, samo ob belem dnevu. Čeprav časi niso bili razbojniški, se človek na Špiku ni mogel počutiti najbolje, če je bil brez družbe, zato je imela Marja v bajti tiste čase strašilno pištolo, ki je na srečo ni bilo nikoli treba uporabiti.

Med vojno so Nemci vohljali okoli bajte. Bila jim je sumljiva. Sosed Mohač, od vsega začetka Marjin pomočnik in prijatelj, je bil nemščine toliko vešč, da jih je zmožal prepričati, kako partizanom ne kaže živeti v bajti, ker bi jim ob nemškem napadu preostal za rešitev samo smrtni skok v globino savske soteske. Tako je bajta nepoškodovana pričakala osvoboditev.

Po vojni je Marja postavila na prepadno steno svojo delovno uto, imenovano golobnjak. Že res, da ima človek v njej občutek, kakor da lebdi med nebom in zemljo prost težnosti in zemeljskih vezi, ko gleda svetlikajočo se reko in modrikasta pobočja gor, a to šele ko je premagal strah, da se bo bajta vsak čas zvrnila v globočino soteske. Marja je v svojem golobnjaku prebila nič koliko dni ob neprekinjenem delu. Kmalu je odkrila, da ji manjka drvarnica in spet je vaški tesar obogatil Špik z novo stavbo. Tako je kolega z univerze ob obisku Marjo lahko podražil: »Veš kaj, Marja, zdaj je pa že zadnji čas za novo revolucijo! Že tretjo barako imaš!«

Zvesta svojemu prepričanju in vneta za slavistično stvar je Marja skušala na Špiku ustvariti slavistično počitniško naselje. Verjetno jo je k temu nagnila poleg ljubezni do stroke tudi misel na njeno predvojno znanstveno delo ob polni zaposlitvi na srednji šoli daleč od Ljubljane. Skupnost slavistov, čeprav le počitniška, bi bila nekakšen stalen seminar, poživljala bi stike, omogočala menjavo mnenj, dajala pobude, bilo pa bi v takem naselju tudi dovolj miru in zbranosti za delo. Zemljišče okoli Špika je bilo po vojni razlaščno in Marja je kot predsednica Slavističnega društva hodila od vrat do vrat, dokler oblast ni prepustila to zemljišče Slavističnemu društvu. Društvo ga je razparceliralo in Marja je takoj povabila kolege na ogled, eno izmed parcel pa dodelila študentom slavistom. Študentje, absolventi in diplomanti naj bi, kolikor bi jim dovoljeval študij, bili tudi člani slavistične kolonije in se povezovali s starejšo generacijo. Tako je prva študentska skupina prišla že tisto leto na Špik in kot počitniška delovna skupina izčistila študentom namenjeno parcelo in začela graditi bajto. Stanovali so in kuhali v Marjini bajti, delali z njeno denarno podporo, les za bajto pa so si izprosili od kmetov v okolici. V grobem so še tisto leto bajto izdelali in jo pokrili. Gotovo se mnogi udeleženci z veseljem spominjajo Marjinega gostoljubja in veselega vzdušja – tudi sijajnih savskih rib. Žal se je za Marjino zamisel ogrelo le nekaj kolegov in tako se je stalna slavistična tovarišija uresničila v manjšem obsegu. Vsa leta pa so na Špik prihajali številni obiski in v treh desetletjih so njih zapisi, pogosto v vezani besedi, napolnili nekaj spominskih knjig. Te knjige so mala kronika Špika in tudi kos literarne zgodovine. Poleg domačih imen Bernik, Bunc, Janko in Alenka Glazer, Gradnik, Gspan, Bratko Kreft, Majcnovo sorodstvo, Dušica Marn, Paternu, Anton in Breda Slodnjak, Ivan Šorli, Štampar je tudi nekaj tujih priimkov.

Omeniti je treba, da so slavisti pri kopanju vodnjaka na Špiku našli prazgodovinska strgalca, žlice in ostanke keramike. Slovenska akademija je z razkopavanji dopolnila zbirko in ugotovila, da so najdeni predmeti prvi te vrste na slovenskih tleh, da so iz neolitika, ki ga dotlej pri nas še niso bili odkrili.

Na Mljet je Marja prišla kmalu po vojni optana z nahrbtnikom in zvitim šotorom, vodeč za roko malo Francko. Bila je na izvidniški poti po otokih od Boke do Rijeke. Kdor je poznal Marjo, ki je vztrajno lazila po gorah, v akademskih letih celo plezala, ki je kasneje

vozila motor in zatem avto, se temu pohodu ni čudil, na Mljetu pa so tiste čase videvali bolj malo podobnih obiskovalcev. Od Polač je peljala le ozka kamnita pot proti Govedarom in pristanišču ob Jezeru. Po njej so drobkali osličji, kadar so ladje iz Dubrovnika ali s Korčule pripeljale blago za trgovino. Marja je po njej samotež srečno pripešačila do brega Velikega jezera, na tisti del, kjer danes stojita njeni leseni bajti s hišno tablico Njivice št. 2. Prezeta od nedotaknjene pokrajine, njene bujne zelenine in velike tišine, je pri prvi hiši vprašala, ali bi bilo mogoče dobiti stalen prostor za taborjenje. Bilo je v času, ko Mljet še ni bil narodni park, ko je tudi okrog jezer peljala le ozka kamnita steza in je bila otočanom zemlja ob jezerih brez posebne vrednosti. Marji se je posrečilo, da si je želeni prostor kupila. Po proglasitvi narodnega parka ji je uprava parka osporavala lastništvo in jo skušala izriniti, ko pa to ni bilo mogoče, ji je bivanje grenila z vsem mogočim omejevanjem. Do pred nekaj let posebno zaradi številnih gostov. Uprava ni mogla ne razumeti ne verjeti, da so to sami zastojkarji.

Marja je namreč tudi na Mljetu uveljavila svojo pionirsko nadarjenost. Tudi tu je postavila dve bajti, vsako sicer le štiri kvadratne metre veliko, ki sta bili vaba obiskovalcem in gostom. Eno od bajt je postopno razširila, da je postala sedež mljetske »komune«. Poleg stalnih »komunardk« prijateljice Sonje Oblak-Lapajne, Milene Topolovec, Milene Vodopivec, Štefke Kraševac je bila še vrsta občasnih. V spominskih zvezkih so kakor na Špiku imena mnogih tujih in domačih obiskovalcev: Desanka Maksimović, Eila Rauhala, Miriam Valena, Živa Kraigher, Metka Kraševac, Marjan Lipovšek, Ksenija Ogrin, Tomaž Šalamun, France Vreg.

Mljet je najrazkošnejše morsko letovišče, mislim Marjin Mljet. Med grmovje ujeti prostori pod visokimi borovci, vsi postlani z mehkim igličevjem – tu jedilnica z belo gladko skalnato mizo in manjšimi skalnatimi sedeži, nekaj korakov više čistina za popoldanski počitek, še malo vzpona do prelihe ob ograji, kjer velika skala pod krivenčastim borovcem rabi za mizo pri študiju in pisanju. Od vsepovsod vdira v te prostore plivkanje in skozi grmovje in zveržene rožičevce pobliskava morska gladina. In veter orgla vse ure v vrhovih borovcev. Mljet je nepozaben.

Ah, ko bi bilo dano, da bi človek obnovil vse, kar je v desetletjih doživel in spoznal lepega v Marjini družbi na Špiku in na Mljetu! Vsi ti pogovori v senci hrastov nad sotesko, v soju mesečine ob šumenju reke, besedovanja ob dežju za odprtimi okni njene sobe, v zimi ob topli peči v stari bajti, vse te debate na večernih sprehodih ob Jezerih na Mljetu, ob poganju pod bori, posedanju na skalah so postali del nas samih. Zvrstil se je dolg niz tem o slavističnih vprašanjih, o slovenskih sedanjih in preteklih stiskah, o slovenskem pisanju v našem času, o literaturi nasploh, o življenju naših ustvarjalcev, o vprašanju slovenstva in jugoslovanstva, o prebranih knjigah in člankih, o gledališču, šoli. Kako so se kresala mnenja, kakšna je bila zavzetost in prizadetost!

Spoštovali smo Marjo zaradi njenega dela, še bolj zaradi njene pravičnosti in udržanosti v sodbi, posebno kadar je šlo za človeka, ki ji je bil krivičen, cenili zaradi njene odkritosti in neposrednosti, zaradi njene plemenitosti smo jo imeli radi. Zase je bila skoro asket, za bližnjega se je zastavila brez pridržka. Prepričanje, da sta edino ljubezen in dobrota sposobni ustvariti boljši svet, je potrjala s svojimi dejanji. Špik je drugačen, odkar ni Marje, in tudi Mljet ni kakor svoje dni. Marjo pa čutimo bolj in pristneje, odkar je ni med nami. Špik in Mljet sta kot lepi tihi žalostinki.

Avgusta Smolej
Ljubljana